

HASAN SABBAAH VE CAMİÜ'T-TEVÂRİH, TARİH-İ İSMÂİLİYÂN'DA ONUN DÖNEMİNDE ÖLDÜRÜLENLER

HASAN SABBAAH AND THOSE KILLED IN HIS PERIOD IN CAMIU'T-TEVARIH, TARIH-I ISMAILIYAN
Mustafa AYLAR*

Öz

Hasan Sabbah, 1090 yılında Alamut merkez olmak üzere İran'da Nizâri-İsmâilî diğer isimleriyle İran İsmailileri, Haşîşiler devletini kurmuştur. Kısa süre içinde İran coğrafyasında inançları tam olarak kesinleşmemiş, sosyo-iktisadi yönden zayıf ve devlet idaresinden gayrimemnun olan insanlar arasında çok sayıda taraftar toplamıştır. Kazvin ve Gilan yöresinde başta Alamut olmak üzere birçok müstahkem kaleyi ele geçiren Hasan Sabbah, ortaya koyduğu yeni inanç esasları ile profesyonel bir suikastçi ölüm timi yetiştirmiştir. Birbirlerine refik yani yoldaş diyen bu fedailer öldürmeyi ve ölmeyi dini bir vecibe olarak kabul etmişlerdir. Kendilerine karşı mücadele eden Selçuklu idari, askeri ve dini kişileri birinci sıraya koyarak birer birer suikastlerini gerçekleştirmişlerdir.

Bu makalede Hasan Sabbah ve dönemi hakkında bilgi verildikten sonra Reşidüddin'in Cami'ü-Tevârih, Tarih-i İsmâiliyân isimli eserindeki Hasan Sabbah döneminde öldürülen kırk sekiz kişinin ve onları öldüren katillerin listesi Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hasan Sabbah, Tarih-i İsmâiliyân, Selçuklu.

Abstract

Hasan Sabbah founded Nizâri-İsmâilî, Iranian Ismailis and the Assassins state with other names in Iran, in the center of Alamut in 1090. He collected in a short period of time their beliefs has not been fully confirmed in Iranian geography, weak in socioeconomic direction a large number of people among people who are not happy with the state administration. Hasan Sabbah seized especially Alamut many fortune-tellers in the region of Kazvin and Gilan, trained a professional assassin the death squad with new beliefs. They considered each other as a refik, that is, a comrade, that this faction did not kill and die. The Seljuks, who fought against them, put their administrative, military and religious figures first and made one assassination.

In this article, after the information about Hasan Sabbah and his period, the list of the forty-eight murderers killed during the Hasan Sabbah period and the murderers who killed them were translated into Turkish by Rashiduddin Cami'ü-Tevârih, Tarih-i İsmâiliyân.

Keywords: Hasan Sabbah, Tarih-i İsmâiliyân, Seljuks.

Giriş

632 yılında Hz. Peygamber'in vefatından sonra hilafet konusunda Müslümanlar arasında bir takım anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bazı Müslümanlar Hz. Peygamber'in damadı ve amcaoğlu Hz. Ali'nin halife olması gerektiğine şiddetli bir şekilde inanıyorlardı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra devlet yönetiminin Hz. Ali'ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen çeşitli gruplara ortak adı Şîa adı verildi (Öz, 2010, s. 111)

Bu tartışmalar devam ederken Hz. Ebubekir 632 yılında ilk halife olarak seçildi (Fayda, 1994, s. 104). Onun ölümünden sonra ise Hz. Ömer 634 yılında ikinci halife olarak seçildi (Fayda, 2007, s. 45). 644 yılında ise İslam Devleti'nin üçüncü halifesi Hz. Osman oldu (Yiğit, 2007, s. 439) 656 yılında Hz. Osman'ın isyancılar tarafından şehit edilmesinden sonra Hz. Ali halife oldu ancak Hz. Ali'nin hilafeti kısa ve iç çekişmelerle geçti (Fırlı, 1989, ss. 372-373). 661 yılında Hz. Ali'nin Harici İbni Mülcem tarafından şehit edilmesinden sonra halifelik makamı bir asır boyunca Emevi Hanedanı'nın kurucu Muaviye ve onun sülalesine intikal etti (Yiğit, 1995, ss. 88-104).

Hilafet makamı konusunda Emevi Hanedanlığı döneminde çok büyük problemler yaşandı. Ehli Beyt taraftarı olan yani Şîa, Ehli Beyt'e olan bağlılıkları nedeniyle onlara daha fazla bağlı kaldılar ve gizli olarak faaliyetlerine devam ettiler. Kendileri her fırsatta hilafetin Ehli Beyt'ten olan İmamlara ait olduğunu dile getiriyorlardı.

İslam tarihinde bu dönemde unutulmayacak birçok elim hadise yaşandı. Bunlardan en önemlisi Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in 10 Muharrem 680 tarihinde Irak'ın Kerbela şehrinde şehit edilmesidir. Kerbela'da Hz. Hüseyin ile birlikte Ehli Beyt'ten 70'e yakın kişinin şehit edildi (Fırlı, 1989, ss. 372-373).

* Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi ABD, maylar@beu.edu.tr

1998, s. 520). 685 yılında ise Muhtâr es-Sekafî, Hz. Hüseyin'in intikamını almak amacıyla Muhammed İbn Hanefiyye adına bir ayaklanmayı yönetti ise de 687 yılında öldürüldü (Yiğit, 2006, s. 54) Muhammed b. Hanefiyye'nin ölümünden sonra ise bazıları imametin onun oğluna geçtiğini iddia ettiler (Öz, 2005, ss. 538-539).

Bu olaylar Şia'da imam manasına da gelen Mehdi'lik ve propagandacılık anlamına gelen dâilik¹ gibi önemli iki kavramın Şia mezhebine girmesine yol açtı (Lewis, 1995, s. 20). Şia mezhebi, başlangıçta ortaya çıktığı gibi kalmadı ve boyut değiştirerek gittikçe İslami çizgiden dışarı çıkmaya başladı. Bazı fırkalar sadece mevcut düzeni ortadan kaldırmak ve İslam toplumunun başına kendi seçtikleri kişiyi başa geçirmek için bu mezhebe dahil oldular. Diğer taraftan Ehli Beyt'e mensup olan kişiler genellikle Mekke ve Medine'den uzakta yaşayıp, Emeviler ve Abbasiler'e karşı meşru bir muhalefette bulunuyorlardı.

VIII. asrın ilk yarısında müfrit Şiiler arasında özellikle Irak'ın güneyinde ve İran'ın körfez kıyılarında pek çok fırka ve alt fırkalar meydana geldi (Lewis, 1995, s. 22). Şiiler arasında kesin bölünme altıncı imam Cafer el-Sâdık'ın 765 yılında ölümünden sonra meydana geldi. Hz. Cafer'in İsmail adında büyük bir oğlu vardı ve çeşitli sebeplerden dolayı kendisi mirastan mahrum bırakıldı (Lewis, 1987, s. 1120). Onun yerine Şiiler'in büyük kısmı kardeşi Musa Kazım'ı imam olarak seçtiler. Musa Kazım'ın nesli Şiiler'in büyük çoğunluğuna göre beklenen imam veya Mehdi olarak kabul edilen onikinci imama kadar egemen olmaya devam etti ve bunlara bağlı olanlar İsnâaşeriyye diye anıldı (Fığlalı, 2001, ss. 142-147).

Diğer bir grup ise İsmail'e ve onun soyundan gelenlere tabi olan İsmâililer'dir. İsmâili Mezhebinde olanlar Hz. Ca'fer es-Sâdık'ın oğullarından en büyüğü İsmâil'in imam olması gerektiğini savunuyorlardı (Öz & eş-Şek'a, 2001, s. 128) İsmaililer faaliyetlerini uzun bir zaman gizli olarak yürütmüşlerdir. Yine aynı şekilde İsmaililer'de imamet önemli bir kavramdır. Onlara göre Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'dan İsmail vasıtasıyla sonraki devirlerde gelen imamlar Allah tarafından ilhama mazhar olup yanılmazlardı. Bu nedenle imamlar kutsaldılar. İsmaililer'e göre ayet ve hadislerin, kelime ve zahiri anlamlarının dışında, imam tarafından tefsir edilen ve mezhepte ileri olanlara öğretilen mecazi ve derunî ikinci bir manası vardır. Son dini vecibe ise imamın tanınmasıdır. Şeriatın zahiri manası müminler için geçersizdir ve muhtemelen sadece dinsizler için ceza vardır. Mezhebin teşkilatı ve faaliyetleri, öğretilerin korunması ve yayılması, doğrudan doğruya imamın yardımcısı olan bir büyük dâinin emri altındaki dâiler hiyerarşisine ait bulunuyordu (Lewis, 1995, ss. 23-24).

10. asırda Abbasi Devleti'nin otoritesinin zayıflaması üzerine Şii'ler güç kazandı. 19 Aralık 945 tarihinde İranlı Şii hanedan olan Büveyhiler, Bağdad'ı alıp halifeyi Şii kontrolü altına soktular (Merçil, 1992, s. 497) Diğer taraftan bu dönemde başka yol arayan insanlar sosyal ve ekonomik alanlardaki sıkıntılar nedeniyle Şia mezhebine yönelmeye başladılar. İsmaililer dâiler vasıtasıyla ekonomik ve sosyal nedenlerle büyük sıkıntılar çeken halk üzerinde teselli ve ümit olmaya başladılar. Dâiler Irak, Basra körfezi sahili ve İran'da bazı yerlerde başarı kazandılar (Lewis, 1995, s. 25).

909 yılında ise Kuzey Afrika'da Mehdi ünvanıyla Kuzey Afrika'nın halifesi ilan etti ve kendilerini Hz. Peygamber'in kızı Fatıma'nın soyundan geldiklerini göstermek amacıyla Fatimiler adını benimsediler. Böylelikle Sünnilerin temsilcisi Abbasiler'e karşı Kahire merkezli İsmâili Mezhebine bağlı Şiileri temsil etmeye başladılar. Kısa bir süre içinde Mısır, Suriye, Kuzey Afrika, Sicilya, Afrika sahili, Kızıldeniz, Yemen ve Hicaz bölgesinde egemenlik kurdular. Sünni idaresi altında olan şehirlere dâiler vasıtasıyla propaganda yapmaya başladılar. Dâiler'in en önemli faaliyet sahası İran ve Orta Asya idi. Fatimiler, Abbasiler aleyhinde faaliyette bulunmalarına ve güçlerine rağmen başarısız oldular (es-Seyyid, 1995, ss. 228-237).

Bu sırada Türkler'in Ortadoğu'ya gelmesi Sünni halifelik topraklarında kaybedilmiş birlik ve istikrarı tekrar tesis etti. Türkler halifenin yeni koruyucuları ve İslam dünyasının yeni efendileri idi. Türkler kendilerini İslama karşı vazifeli, iç ve dış tehlikelere karşı onu desteklemek ve savunmakla sorumlu sayan bir ülkeye sahiptiler. Türk idareciler ve askerler Sünni İslam dünyasını tehdit eden iki büyük tehlikeye karşı yani İsmâili hareketine ve Haçlılar'a karşı görevlerini tam olarak yerine getirmişlerdir (Lewis, 1995, s. 27)

Hasan Sabbah ve Döneminde Meydana Gelen Gelişmeler

Hasan Sabbah Şii'lerin bugün de en önemli iki şehirden biri olan Kum'da dünyaya gelmiştir (Brown, 1988, s. 296; Özeydin, 1997, s. 347; Reşîdüddîn, 1387, s. 98). Hayatının anlatıldığı Sergüzeşti Seyyidina isimli eserde ise Hasan Sabbah aslen Hımyer kabilesinden olup babası Yemen'den Kufe'ye, oradan da Kum'a, Kum'dan da Rey'e gelerek oraya yerleşmiş ve burada doğmuştur. (Cüveynî, 1385, s. 187, 2013, s. 546)

¹ Arapça'da "seslenmek, çağırarak, davet etmek" anlamındaki da've veya duâ kökünden sıfat olan dâi, "insanları kendi din veya mezhebine çağırarak kimse" demektir. Bkz. (Öz, 1993, ss. 420-421)

Hasan Sabbah Şia mezhebinin 12 imam kolundan iken Rey'de Mısır Batınîleri mezhebinden Emire Zerrab'ın etkisiyle İsmâiliyye Mezhebine geçmiştir. 1072 yılında Irak'ta dâî olarak görev yapan Abdülmelik Attaş Rey'e gelmiş ve Hasan Sabbah'ı dâîlik naipliğine tayin etmiştir. Attaş daha sonra Hasan Sabbah'ı Mısır'daki Fâtîmi halifesi el-Mustansır'ın yanına gitmesi için onu teşvik etmiştir (Pirniya & Âştîyânî, 1380; Safâ, 1378). Bunun üzerine Hasan Sabbah tacir kılığında 1076/1077 yılında İsfahan, Azerbaycan, Suriye üzerinden 1078 yılında Mısır'a ulaşmıştır (Cüveynî, 1385, ss. 188-191; Reşîdüddîn, 1387, s. 76). Burada el-Mustansır ile görüşmüş (Hondmîr, 1362, s. 456), el-Mustansır kendisine iltifat göstererek mal bağışlamış ve İran'da kendi adına davette bulunması konusunda işbirliği yapmıştır (İbn Haldun, 1984; İbnü'l-Esîr, 1991).² Hasan Sabbah burada bulunduğu sırada el-Mustansır'ın kendi yerine veliaht olarak tayin ettiği Nizâr'ı desteklemiş ancak vezir ve başkumandan olan Bedr el-Cemali'nin el-Müstâ'li'yi desteklemesi nedeniyle araları açılmıştır. Bedr el-Cemali, Hasan Sabbah'ı önce hapse attırıp sonrasında ise sürgün ettirmiştir. Bunun üzerine Hasan Sabbah Mısır'ı terkederek 10 Haziran 1081 yılında İsfahan'a gelmiştir (Cüveynî, 1385, ss. 190-191; Özeydî, 1997, s. 347).

Hasan Sabbah İran'da bulunduğu sırada İsfahan, Kirman, Yezd, Huzistan, Damgan, Esterâbâd, Alamut yöresi, Curcan gibi yerlerde halkı, kendisi ve dâîleri ile birlikte İsmaili mezhebine davet etmiştir (Ma'tûfî, 1387) ancak Hasan Sabbah Selçuklu Veziri Nizamülmülk'ün peşinde olmasından dolayı sürekli kaçıyordu (Kazvinî, 1387, s. 518). Hasan Sabbah'ın propagandalarından rahatsız olan Selçuklu veziri Nizamülmülk, Müslim Razî'yi Hasan Sabbah'ı yakalaması için görevlendirmiştir. Bundan dolayı Hasan Sabbah Kazvin'e gitmek zorunda kalmıştır. Kazvin'de Selçuklu sultanı Melikşah adına Alamut kalesini yöneten Alevi Mehdi'ye bir dâî göndererek kendi mezhebine girmesini istedi. Alamut kalesinde halktan bazı kişilerin İsmaili mezhebine girmesi üzerine 4 Eylül 1090 tarihinde Hasan Sabbah Alamut kalesine girdi ve Alevi Mehdi kaleyi terketmek zorunda kaldı. (Cüveynî, 2013; İbn İsfendiyâr, 1366). Alamut Kalesi Gilan ve Kazvin arasında, Deylem sınırında çok müstahkem bir yerde bulunuyordu (Eslâharbânî, 1374).

Hasan Sabbah'ın Alamut kalesini ele geçirmesi üzerine İran'da Nizârî-İsmaili Devleti kurulmuş oldu. Hasan Sabbah her tarafa dâîler göndererek bütün halkı kendi mezhebi etrafında toplamaya çalıştı. Bundan dolayı Girdkûh kalesinin sonraki hakimi Reis Muzaffer, Kuhistan Kalesi hakimi Hüseyin Kâinî, Horasan ve diğer bazı kalelerin hakimleri onun davetini kabul ettiler (Kazvinî, 1387, s. 518). Hasan Sabbah ayrıca İsmaili mezhebine yeni birşeyler ekledi. Allah'ı tanımanın akılla ve düşünceyle mümkün olmadığını sadece İmam'ın rehberliğiyle olabileceğini savundu. Böylece halkı kandırarak akılsız ve saf kimseleri etrafında topladı (Cüveynî, 2013, ss. 550-551). Hasan Sabbah'ın etrafında bulunan kişiler kendisine "Seyyidina" yani efendimiz diyordu (Reşîdüddîn, 1387, s. 98).

İran bölgesinde Selçuklu fetihlerinin ortaya çıkardığı siyasi ve ictimâî karışıklıklar ihtilalci bir propaganda için müsait bir zemini teşkil etmiştir. İran'da Selçuklular'dan rahatsız ve memnun olmayan kişiler Hasan Sabbah tarafına meylediyorlardı (Lewis, 1987, s. 1122). Öte yandan Hasan Sabbah'a tabi olan fırka üyeleri, bu fırkaya düşman olan kişileri ortadan kaldırmayı dini bir vazife olarak görmeye başladılar. Bazı rivayetlerde fırkanın üyeleri vecd içinde cennet hayelleri görmek ve ölümü cesaret ile karşılamak için haşîş (esrar) kullanıyorlardı ancak bu rivayeti bilinen İsmâilî kaynaklarının hiçbirisi teyit etmemektedir (Lewis, 1987, ss. 1122-1123).

Hasan Sabbah başka müstahkem kaleleri ele geçirmek için dâîlerini ve casuslarını görevlendirdi. Evvela Rudbar ele geçirildi ve sonrasında 10 Eylül 1102 tarihinde Lemeser Kalesi Bozorg Ümid tarafından ele geçirildi (Cüveynî, 2013, s. 557). Daha sonra İran-Afganistan sınırında bulunan Kuhistan yöresinde bir takım faaliyetlere girişilerek önde gelen dâîlerden Hüseyin Kâinî buraya gönderildi (Rızâyî, 1381). Kuhistan yöresinde Zevzen, Kâin, Tabes ve Tun gibi şehirler ele geçirildi (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 261). Ebher yakınlarındaki Vesnemkûh Kalesi 1092 yılında Haşîşiler tarafından ele geçirildi ancak Sultan Berkıyruk'un 1096 yılında buraya asker sevk etmesi sonucunda Ebher şehri Haşîşiler'den geri alındı (İbnü'l-Esîr, 1991, ss. 261-262) Huzistan'daki en-Nâzır ve Errecân yöresindeki et-Tanbur kalesi, Ebu Hamza'nın gayretleriyle ele geçirildi (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 262).

İsmaili dâîleri ve Selçuklu idarecileri arasındaki ilk fiili olay Save'de yaşandı. 18 İsmaili Sâve'de ayrı bir şekilde namaz kıldıkları için tutuklandılar ancak yapılan tahkikattan sonra serbest bırakıldılar. İsmaililer İsfahan'da yaşayan Sâveli müezzini kendi tarafına çekmek istediler fakat müezzinin daveti kabul etmemesi üzerine kendilerini ihbar edecekleri düşünen İsmaililer onu öldürdüler. Bunun üzerine Nizamülmülk saldırının ele başının idamını emretti ve Tahir adındaki İsmaili idam edilerek cesedi sokaklarda gezdirildi. İbnü'l-Esîr'e göre idam edilen ilk İsmailidir (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 258)

² Cüveynî ise Hasan Sabbah'ın el-Mustansır ile görüşmediğini söylemektedir (Cüveynî, 1385, s. 190, 2013, s. 548).

Selçuklular İsmaili tehdidine karşı kuvvet yolu ile karşı koymaya 1092 yılında başladılar. Sultan Melikşah biri Alamut diğeri Kuhistan olmak üzere iki sefer düzenledi ancak iki sefer de başarısızlıkla sonuçlandı. (Lewis, 1995, s. 40). Emir Arslantaş'ı, Hasan Sabbah ve taraftarlarının cezalandırılması için görevlendirdi. Ayrıca Nizamiye medreseleri vasıtasıyla Sünniliği takviye ederek onlara karşı dini mücadeleyi sürdürdü. Emir Arslantaş Temmuz 1092 tarihinde Alamut'u kuşatma altına aldı ancak bu kuşatma başarısızlıkla sonuçlandı. Ekim 1092 tarihinde bir gece baskıyla İsmaililer Arslantaş'ın ordusunu bozguna uğrattılar. Yine bu tarihte Melikşah Emir Gizil Sarig'i Kuhistan İsmailileri'ni ortadan kaldırmak için görevlendirdi. Gizil Sarig Muminâbad'da bulunan Dere Kalesinde İsmaililer'i kuşatma altına aldı ancak Sultan Melikşah'ın ölüm haberi gelmesi üzerine kuşatmayı bırakıp geri çekildi. (Cüveynî, 2013, ss. 553-554)

Hasan Sabbah, kendisi için büyük tehdit olark gördüğü Vezir Nizamülmülk'ü ortadan kaldırmak için Ebu Tahir Errânî adlı fedaisini görevlendirdi. Vezir Nizamülmülk 16 Ekim 1092 tarihinde Nihavend kazasına bağlı Sahne isimli yerde sufi kılığına girmiş Ebu Tahir tarafından şehit edildi (Âyetî, 1383, s. 485; Reşîdüddîn, 1387, s. 109; Safâ, 1378, s. 905).³ Cüveynî'ye göre onların ilk şehit ettikleri kişi Vezir Nizamülmülk olmuştur (Cüveynî, 1385, s. 204).⁴

Hasan Sabbah fedaileri vasıtasıyla insanların gözünde korku salmayı başardı. Onun fedaileri gözünü kırpmadan öldüren ve ölüm yolunu seçen kişilerdi. Onlar için ölüm bir şeref sayılıyordu. İsmaililer mevki ve bilgi hiyerarşisine göre kurulmuş gizli bir cemiyeti meydana getiriyorlardı ve sırlar çok iyi saklanıyordu. Dâîler yani davetçiler çok yoğun bir propaganda yapıyorlardı. Dâîlerin üzerinde büyük dâî vardı. İsmaililer dini reislerine çoğu zaman Arapça şeyh veya Farsça pîr adını veriyorlardı. Refik ise yol arkadaşı demek olup fırka üyelerinin birbirlerine hitap ettiği bir ünvandır. (Lewis, 1995, ss. 41-42).

1094 yılında Haşîşiler Fatîmi halifesi el-Mustansır'ın ölümü üzerine İsmaililer Nizâirler ve Musta'liler diye ikiye ayrıldılar (Âyetî, 1383, s. 57; Cüveynî, 1385, s. 179). Hasan Sabbah ve taraftarları Kahire'de el-Mustansır yerine gelen el-Musta'li'yi tanımadılar. Onlara göre meşru varis Musta'li'nin büyük kardeşi Nizar idi (Hondmîr, 1362, s. 457). Bu olay nedeniyle İran İsmailileri tamamen Kahire'deki Fatimiler'den koştular. Haşîşiler imametin gizlice Alamut'a götürülmüş Nizar'ın oğluna geçtiği inancını benimsediler (Ravendi, 1382, s. 140). Ayrıca Kur'an ve hadislerin ancak tevil yoluyla anlaşılabilceğini iddia ettiklerinden dolayı Bâtîni diye de anılmaya başladılar (Ateş, 1979, ss. 339-342; İlhan, 1992, ss. 190-194). Hamdullah Müstevfi'ye göre Hasan Sabbah Kahire'de bulunduğu zaman Nizar b. Mustansır kendi çocuklarından birini Hasan Sabbah'a vermiş ve O da bu çocuğu İran'a getirerek yetiştirmiştir (Kazvinî, 1387, s. 518)

1096 yılında Damgan hakimi Muzaffer vasıtasıyla Horasan ve Batı İran arasında bulunan ve çok önemli bir mevkiye sahip olan Girdkuh kalesi ele geçirildi. Muzaffer kalede bulunan Selçuklu emiri Emir-i dâd Habeşî'yi kandırarak kaleyi ele geçirdi. Muzaffer, Emir-i dâd Habeşî'den Girdkûh kalesini kendisi için Sultan Berkyaruk'tan istemeye ikna etmişti (Âyetî, 1383, s. 324). Berkyaruk'un olumlu cevap vermesi üzerine Muzaffer, Emir-i dâd Habeşî adına Girdkuh'a gidip onun adına kaleyi yönetmeye başladı. Muzaffer kaleyi takviye edip yeterli miktarda hazineyi kaleye taşıdı (Reşîdüddîn, 1387, s. 117). İsmaili mezhebinden olduğunu açıkladı ve kırk yıl boyunca burayı Hasan Sabbah adına yönetti (Cüveynî, 1385, ss. 207-208). Girdkuh kalesi bu sırada gelişmekte olan İsmaili nüfuzunu büyük ölçüde kuvvetlendirdi.

1092 yılında Melikşah'ın ölümünden sonra yerine geçen Berkyaruk ve Muhammed Tapar arasındaki taht kavgalı nedeniyle İsmaililer daha da gelişme imkanı buldular. Hatta Sultan Melikşah döneminde Rey'den sonra başkent olan İsfahan'da Haşîşiler önemli derecede gelişme imkanı buldular (Hünerfer, 1386; Özgüdenli, 2000). İsfahan yakında bulunan Şahdiz kalesi İsmaililer tarafından ele geçirildi (Kadı Beyzâvi, 1382, s. 109). Bir süre sonra yine İsfahan yakınındaki Hâlincan adlı bir kale ele geçirildi (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 262). Bazı Selçuklu idarecileri rakiplerine karşı İsmaililer'in desteğini alıyorlardı. Berkyaruk ve yardımcıları düşmanlarının aleyhinde olan İsmaili faaliyetlerine müsamaha gösteriyorlardı. Horasan'daki Berkyaruk'u destekleyen idareciler rakip komplolar'a karşı Kûhistan İsmaililer'in desteğini sağlamışlardır. Bu nedenle Hasan Sabbah döneminde Vezir Nizamülmülk'ün şehit edilmesiyle başlayan ve şehit edilen veya

³ El-Hüseynî, Nizamülmülk'ün Alamut Kalesi kuşatması sırasında yanına yaklaşan bir Bâtîni tarafından öldürüldüğünü başka bir rivayette ise Melikşah'ın hazinedâr'ı Tacülmülk'ün bir Deylemî'yi ona karşı kıskırtarak onu öldürttüğünü nakletmektedir (el-Hüseynî, 1999, ss. 45-46). İbnü'l-Adîm ise Nizamülmülk'e yardım istemek için gelen Deylemli bir çocuk tarafından, Ebu'l-Hasen b. Munkiz'den verdiği başka bir rivayette ise Bağdad'da mahaffede taşındığı bir sırada bir Bâtîni'nin saldırması ile öldüğünü ancak İbn Munkiz'in Bağdad'da öldürüldüğünü söylemesinin yanlış olduğunu, Ebu'l-Kasım es-Simmânî'den verdiği rivayette ise Deylemli birisi tarafından hile ile öldürüldüğünü rivayet etmektedir (İbnü'l-Adîm, 1989, ss. 56-58). Râvendî ise Tacülmülk'ün kıskırtması üzerine mühlidlerin Nizamülmülk'ü öldürüklerini söylemektedir (Er-Râvendî, 1999, s. 132). Azîmî ise yardım istemek için gelen Deylemli bir çocuk tarafından öldürüldüğünü söylemektedir (Azîmî, 2006, s. 32). İbnü'l-Esîr ise Bâtîniler'den yardım istemek için gelen Deylemli genç bir delikanlı tarafından öldürüldüğünü nakletmektedir (İbnü'l-Esîr, 1991, ss. 176-177).

⁴ Selçuklu Devlet'lerinde meydana gelen suikastler için bkz. (Taşkıran, 2015; 2013, ss. 135-154).

öldürülenlerin adının yazıldığı şeref listesinde öldürülen kişilerin yarısından çoğu bu karışık dönemde şehit edilmiş veya öldürülmüşlerdir. 1100 yılında Berkyaruk'un Muhammed Tapar'ı yenilgiye uğratması üzerine İsmaililer daha da güçlenerek Selçuklu sarayına ve ordusuna sızmaya başladılar. Ordu içinden bir çok kişiyi kendi tarafına çekmeyi başardılar ve kendilerine karşı koyanları ölümle tehdit ettiler. Bu nedenle Vezir Ebu'l-Hasan'da dahil olmak üzere birçok kumandan ve subay üzerine zırh giyiyordu (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 265).

1111 yılında Horasan'ı idare eden Sencer ile anlaşarak onu Kuhistan İsmailileri üzerine sefer düzenlemesine teşvik etti. Sencer en büyük emiri Emir Bozkuş'u Kuhistan İsmailileri üzerine gönderdi. Selçuklu birliği Tabes kalesini kuşattığı sırada İsmaililer Selçuklu emirini para ile ele geçirip kuşatmayı kaldırmasını sağladı (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 266). Bu kuşatmadan 3 yıl sonra 1114 yılında yine aynı yere bir birlik daha gönderildi. Bu sefer sırasında Tabes ve İsmaililer'e ait diğer bir çok kale ele geçirildi ve İsmaililer ile kale inşa etmeyeceklerine, silahlanmayacaklarına ve hiç kimseyi kendi inançlarına sokmayacaklarına dair anlaşma yaptıktan sonra geri çekildiler (İbnü'l-Esîr, 1991, ss. 306-307).

Sultan Berkyaruk'un ölümünden sonra yerine geçen Muhammed Tapar'ın ilk işi Haşîşiler ile mücadele etmek oldu. Bu nedenle Muhammed Tapar bizzat ordusunun başında 2 Nisan 1107 yılında Şahdiz kalesini muhasara etti ve bir takım mücadelelerden sonra kale ele geçirilerek kale hakimi Ahmed b. Abdülmelik İbn Attaş öldürüldü (El-Bundârî, 1999, s. 93; el-Hüseyîni, 1999, s. 55; İbnü'l-Esîr, 1991, ss. 346-348; Özeydîni, 1990, ss. 79-80). Irak'ta İsmaililerin on iki seneden beri ellerinde tuttukları Tekrit'e bir sefer düzenlendi ve kale kumandanı bu kaleyi bölgedeki Şîî Araplara bırakmak zorunda kaldı. Muhammed Tapar Ağustos 1109 tarihinde Vezir Nizamülmülk Ahmed İbn Nizamülmülk ve Emir Çavlı idaresinde bir orduyu İsmaililer üzerine gönderdi. Ahmed İbn Nizamülmülk, İsmaililer'e karşı bir takım başarılar kazandı. Alamut'u ve onun yakınında bulunan Ustuvend'ı kuşattı (el-Hüseyîni, 1999, s. 57; Özeydîni, 1990, s. 82). İsmaili kalelerinde büyük bir açlık yaşanmış ve insanlar ot yemek zorunda kalmışlardı. Kalede bulunanlar çocuklarını ve kadınlarını başka yere göndermeye başladılar. Hatta Hasan Sabbah kadınlarını ve çocuklarını Girdkûh'a göndermek zorunda kaldı. Bir süre burada savaşarak mahsulleri tahrip etti ancak daha sonra Rudbar'ı terketmek zorunda kaldı (Cüveynî, 2013, s. 558; İbnü'l-Esîr, 1991, s. 382)

Sultan Muhammed Tapar kararlı bir şekilde Haşîşiler ile mücadele ediyordu. Bu nedenle sekiz sene boyunca Rudbar yöresindeki mahsuller tahrip edildi. 1117 yılında birliklerin başına Anuştegin Şîrgîr'i atayarak onu kaleleri kuşatması için görevlendirdi. Şîrgîr Bâtûnîler'e ait Bîre kalesini ele geçirdi (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 419). 4 Haziran 1117 yılında Lemeser ve 13 Temmuz 1117 tarihinde ise Alamut kuşatıldı. Ancak kaleler ele geçirileceği sırada Mart 1118 tarihinde Sultan Muhammed Tapar'ın ölümü üzerine birlikler dağıldı ve kuşatmalar başarısızlıkla sonuçlandı (Cüveynî, 1385, s. 212; Kazvinî, 1387, s. 444). Sultan Muhammed Tapar'ın ölümü nedeniyle İran-İsmaililer'i Selçuklu tehlikesinden kurtulmuş oldu. Eğer Muhammed Tapar ölmeseydi Alamut kalesinin ele geçirilmesi an meselesi idi (El-Bundârî, 1999, s. 114).

Muhammed Tapar'ın 1118 yılında ölümünden sonra Selçuklular arasında bir takım mücadeleler yaşandı. Haşîşiler bu mücadeleler sırasında durumlarını iyice iyileştirdiler. Irak, Azerbaycan, Horasan, Mâzenderân, Rüstemdâr, Rustak, Sincan, Gürcistan ve Gilân'daki bazı önemli yerleri ele geçirdiler (Özeydîni, 1990, s. 84). Bu sırada Selçuklu devletinin başına Sultan Sencer geçmeye muvaffak oldu. Sultan Sencer başlangıçta Haşîşiler ile mücadele etmeye devam etti ve Kuhistan'a bir ordu gönderdi. Hasan Sabbah birkaç defa Sultan Sencer'e elçi göndermesine rağmen Sencer bunu kabul etmedi. Ancak Hasan Sabbah tarafından satın alınan kendi hadimlerinden birisi Sultan Sencer gece yatarken elindeki hançeri Sencer'in yastığına sapladı. Bu kompodan sonra Sultan Sencer Haşîşiler'den korkarak onlara saldırmaktan vazgeçerek onlarla barış yapmaya çalıştı. Kumiş bölgesinde Haşîşiler'in sahip olduğu 3.000 dinarlık geliri onlara bıraktı. Girdkûh eteğinden geçen yolculardan bir miktar haraç alma yetkisini onlara verdi. Hatta Sultan Sencer birçok fermanında onları taltif etmiş ve onlarla iyi geçinmeye çalışmıştır. Böylece Haşîşiler Sultan Sencer'in döneminde huzur ve sükûnete kavuşmuşlardır (Cüveynî, 2013, s. 559).

Mayıs 1124 tarihinde Hasan Sabbah hastalandı (Reşîdüddîn, 1387, s. 130). Bu nedenle yerine 20 yıldır Lemeser'i idare eden Bozorg-Ümid'i veliht olarak tayin etti. Hasan Sabbah sağ tarafına Ardistanlı Dihdâr Ebu Ali'yi oturtturarak propaganda idaresini kendisine verdi. Sol tarafına Kasranlı Adem'in oğlu Hasan'ı ve karşısına da ordu komutanı Kiya Ebu Cafer'i yerleştirerek bu dört kişiye imamın geleceği zamana kadar birlikte hareket etmeleri emrini verdi ve 23 Mayıs 1124 tarihinde öldü (Cüveynî, 1385, s. 215).

Cüveynî, Hasan Sabbah'ın Alamut'ta kaldığı 35 yıl boyunca hiç içki içmediğini, kalede ney çalan birini kale dışına attırıldığını, Muhammed isimindeki oğlunu şarap içtiği için öldürttüğünü söylemektedir (Cüveynî, 1385, s. 210; Hondmîr, 1372, s. 122)

Hasan Sabbah Döneminde Ona Seyyidina Diye Hitap Eden Fedailerinin Eliyle Öldürülen Kişilerin Zikri⁵

- 1- Ebû Tâhir Errânî Deylemî tarafından katledilen Nizamülmülk, 12 Ramazan 485/16 Ekim 1092 Cuma gecesi
- 2- Abdurrahman Horâsanî Hemderî tarafından katledilen Emîr Sipehdâr Argeş Melikşâhî, 488/1095 yılı aylarında⁶
- 3- Serzen katilinin kardeşi tarafından Kadî'nun oğlunun katledilmesi, 491/1098 yılında
- 4- Hüseyin Harezmî tarafından Emîr Sipehdâr Üner Melikşâhî, Muharrem 489/1096 yılında
- 5- Refikî Horâsanî tarafından katledilen Abdurrahman Kazvîni, 490/1097 yılında
- 6- Hudâdâd Râzî Fedâyî Eyzâ tarafından katledilen Rey Reisi Ebû Müslim, 488/1095 yılında
- 7- Refikî Kuhistânî tarafından katledilen Horâsan şahnesi Emîr Sipehdâr Porsuk Melikşâhî, 488/1095 yılında
- 8- Emîr Üner ile birlikte katledilen Emîr Siyâhpûş
- 9- İbrahim Demâvendî tarafından katledilen Argeş'in vekili Kecmeş ve damadı, 487/1094 yılında⁷
- 10- İbrahim Hûrâşanî tarafından katledilen Büyük Sipehsâlâr Emîr Serzen Melikşâhî, Şevval 490/Eylül 1097 yılında⁸
- 11- İbrahim ve Muhammed Kûhî tarafından katledilen Gilan'da imamet daveti yapan Hâdî Kiyâi Alevî, 23 Recep 490/6 Temmuz 1097 yılında
- 12- Gulâmî Rûsî tarafından katledilen Sultan Berkyaruk'un veziri Ebû'l-Feth Dürdâne-i Dihistânî, 28 Recep 490/11 Temmuz 1097 yılında
- 13- Refikî Kuhistânî tarafından katledilen Nizâriyye'nin kanunun dökülmesi fetvasını veren İskender Sûfî Kazvîni, 24 Şaban 491/27 Temmuz 1098 yılında⁹
- 14- Muhammed Dihistânî tarafından Âmul şehrinde katledilen Dihistân Valisi Sunkurçe, 491/1098 yılında
- 15- Ebû'l-Feth Seczî tarafından Rey'de katledilen İsfahan müftüsü Ebû'l-Muzaffer Hocendî, Şaban 491/1098 yılında
- 16- Abdullah Ğâzî tarafından katledilen Ebû'l-Fazl Bu İsmâ Râzî, 10 Şaban 491/13 Temmuz 1098 yılında
- 17- Rüstem Demâvendî tarafından katledilen Rey Müstevfî'si Ebû Amîd, 492/1099 yılında
- 18- Muhammed Demâvendî tarafından katledilen Rey müftüsü Ebû Ca'fer Meşşâtî Râzî, 492/1099 yılında
- 19- Hasan Demâvendî tarafından katledilen Kazvîn Kerec müftüsü Ebû'l-Kâsım, 15 Muharrem 491/23 Aralık 1097 yılında
- 20- Demâvendli bir fedâî tarafından Meymündiz'de katledilen Beyhak Reisi Ebû'l-Hasan
- 21- Refikî Kazvîni tarafından katledilen Alamut'tan kaçıp Kazvîn'e giden Serelbârî Fermetîn, 492/1099 yılında
- 22- Hüseyin Kuhistânî tarafından Bağdâd'da katledilen Ahmed Nizamülmülk, 499/1106 yılında
- 23- Refikî Horâsanî Mehderî tarafından katledilen Aburrahman Kazvîni, 499/1106 yılında
- 24- Arkadaşları tarafından katledilen, Mevdûd Emîr Sam, 500/1107 yılında
- 25- İsfahan'da sultanın sarayında katledilen Emîr Bîklâbek Sermez, 493/1100 yılında¹⁰
- 26- Rey şehrinde katledilen Ebû'l-Ferec Karategin, 27 Ramazan 492/17 Ağustos 1099 yılında

⁵ Bu liste Reşidüddin'in Camiü't-Tevârih, Tarih-i İsmâiliyân, isimli eserinden alınmış olup Hicri takvimlerin Miladi karşılıkları da verilmiştir. Bkz. (Reşidüddin, 1387, ss. 132-135).

⁶ Emîr Erkuş'tur. Emîr Erkuş Muhammed Tapar'ın taraftarlarından ve Nizâmülmülk'ün memluklerindendi. Sultan Berkyaruk'un amcası Yâkûtî'nin kızıyla evlendiği için büyük bir mevkiye sahip olmuştu (İbnü'l-Esir, 1991, s. 226).

⁷ Buradaki Kecmeş Emîr Gümüş'tür. Sultan Muhammed Tapar taraftarlarından olup Emîr Erkuş, Sermez de dahil olmak üzere şehit olmalarında Sultan Berkyaruk'un parmağı olduğu söylenmektedir (İbnü'l-Esir, 1991, s. 265).

⁸ Emîr Sermez'dir. İsfahan şahnesi olarak görev yapmıştır. Sultan Muhammed Tapar taraftarlarından olup Emîr Erkuş, Gümüş de dahil olmak üzere şehit olmalarında Sultan Berkyaruk'un parmağı olduğu söylenmektedir (İbnü'l-Esir, 1991, s. 265).

⁹ Burada yanlışlıkla İhdâ Erba' Mâiye yani 401 yazılmıştır. Bkz. (Reşidüddin, 1387, s. 133)

¹⁰ Emîr Bilge Beg'dir. İsfahan şahnesi olan Emîr Bilge Beg Muhammed Tapar taraftarı olarak da biliniyordu. Kendisi Bâtunilere karşı son derece tedbirli olup sürekli zırh giyerdi ancak kendisine suikast düzenlendiği gün zırh giymemiş ve az sayıdaki muhafızıyla sultanın sarayına gitmişti (İbnü'l-Esir, 1991, s. 248; Özyayın, 1990, s. 76).

- 27- Dînmîn Dâmğânî tarafından Nişabur'da katledilen Sultan Sencer'in veziri Fahrülmülk b. Nizamülmülk, Aşure günü¹¹ 505/ 19 Temmuz 1111 yılında¹²
- 28- 10 Refik ile birlikte Refik Kuhistânî tarafından katledilen Ebû Ahmed Keysân Kazvîni, Rebiülahir 505/Ekim 1111 yılında
- 29- Ebû'l-Abbâs Nakîb Meşhedî tarafından katledilen Kadı Abdullah İsfahanî, Safer 493/Ocak 1100 yılında
- 30- Refikî tarafından İsfahan Camii'nde katledilen İsfahan müftüsü Ebû'l-Alâ Dânişmend İsfahanî, 495/1102 yılında
- 31- Muhammed Biyârî tarafından katledilen Sultanü'l-Ulema ve Beyhak Reisi Ebû'l-Kasım Esfzârî, 495/1102 yılında
- 32- Abdülmelik Râzî tarafından Nişabur Camii'nde katledilen Muhammedşâd Mukaddem Kerrâmiyân, 496/1103 yılında
- 33- Hasan Sirâc tarafından katledilen, Hz. Ali'ye iyi değil diyen Sebâk Cürcânî Dânişmend Cürcânî, Cemaziyelahir 513/1120 yılında
- 34- Muhammed Seyyâd tarafından katledilen Sultan Muhammed'in hadimi Ebû'l-Alâ Dânişmend
- 35- Fedâî tarafından katledilen kendisine Diyarbakır ve Şam Hakimi denilen Atabey Mevdûd Emîr İsfahsâlâr, Cemaziyelahir 492/1099 yılında
- 36- 4 Refik tarafından katledilen Tâcülmülk Sadî
- 37- Abdülmelik Râzî veya Halepli 4 Refik tarafından katledilen Sultan Muhammed Melikşâhî'nin kardeşi Ahmed Yel Kordi, Muharrem 510/Mayıs 1116 yılında
- 38- Hasan Dârenbârî tarafından katledilen Cürcân müftüsü Muntehâ Alevî
- 39- Halepli 3 Refik tarafından katledilen Efdaleddîn Emîrül-Cüyûş Mısıri, Ramazan 515/Kasım 1121 yılında
- 40- Emîrül-Müminin'in meşhedini¹³ yağmalayan Vezir Semîrumî'nin katledilmesi
- 41- İsfendiyâr Demâvendî tarafından Merv şehrinde katledilen Üner Emîr Horâsân, Şevvâl 515/1121 yılında
- 42- Refikî Fedâî tarafından katledilen Gerşâsp Curbâdkânî, Ramazan 515/ Kasım 1121 yılında
- 43- İsfendiyâr Demâvendî tarafından katledilen Dâmğân valisi Tuğrul Mahallî
- 44- Fedâî tarafından İsfahan'da katledilen Şâf'î büyüklerinin reisi Abdüllatif Hocendî¹⁴
- 45- Fedâî tarafından katledilen Meraga Atabeyler'inin babası Aksungur Ahmed Yel, 527/1133 yılında
- 46- Hasan Sirâc Fedâî tarafından katledilen Kirman Kadısı, Muharrem 493/Kasım 1099 yılında
- 47- Fedâî tarafından Musul Camii'nde katledilen Aksungur Porsuki
- 48- Muhammed Seyyâd tarafından katledilen Sultan Muhammed'in saray hocası Emîr Zâhid

ذکر جماعتی که بر دست فداییان ایشان به ایام حسن صباح که او را
«سیدنا» میخوانند کشته شدند

- 1- قتل نظام الملك بر دست ابو طاهر ارانی دیلمی، شب جمعه دوازدهم رمضان سنه خمس و ثمانین و اربع مایه.
- 2- قتل امیر سپهدار ارغش ملکشاهی بر دست عبد الرحمن خراسانی همدری فی شهر سنه ثمان و ثمانین و اربع مایه.
- 3- قتل قاضی پسر بر دست برادر قاتل سرزن در 491.
- 4- قتل امیر اسپهدار انر ملکشاهی بر دست حسین خوارزمی، فی محرم سنه تسع و ثمانین و اربع مایه.

¹¹ Yani 10 Muharrem

¹² Nizamülmülk'ün en büyük oğlu olan Fahrülmülk önceden Sultan Berkjarauk'un veziri idi ancak Nişabur'a Sultan Sencer'in yanına giderek onun veziri oldu. İbnü'l-Esir Fahrülmülk'ün 10 Muharrem 500/11 Eylül 1106 yılında şehit edildiğini söylerken (İbnü'l-Esir, 1991, s. 336), Cüveyni sadece 500/1106 tarihini vermektedir (Cüveynî, 1385, s. 207).

¹³ Meşhed kelimesi şehid olunan yer manasına geldiği gibi, "bir hadiseye şahit olmak, bir yerde hazır bulunmak; bildiğini söyleyip tanıklık yapmak" gibi mânalara da gelmektedir (Öz, 2004, s. 362).

¹⁴ Kendisi çok nüfuzlu ve mütehakkim biri olup 523/1128-1129 tarihinde şehid edilmiştir (İbnü'l-Esir, 1991, s. 521).

- 5- قتل عبد الرّحمن قزوینی بر دست رفیقی خراسانی [در] 490.
- 6- قتل ابو مسلم رئیس ری به دست خداداد رازی فدایی ایضا، فی سنة ثمان و ثمانین و اربع مایه.
- 7- قتل امیر سپهدار برسق ملکشاهی شحنه خراسان بر دست رفیق قهستانی فی سنة ثمان و ثمانین و اربع مایه.
- 8- قتل امیر سیاهپوش، او با امیر انر به يك جا کشته شدند.
- 9- قتل کجمش [که] قایم مقام ارغش بود و دامادش بر دست ابراهیم دماوندی، در سنه سبع و ثمانین و اربع مایه.
- 10- قتل امیر سرزن ملکشاهی [که] سپهسالاری بزرگ بود بر دست ابراهیم خوراشانی، در شّوال سنه تسعین و اربع مایه.
- 11- قتل هادی کیای علوی که به گیلان دعوت امامت می‌کرد بر دست ابراهیم و محمّد کوهی در بیست و سیم رجب سنه تسعین و اربع مایه.
- 12- قتل ابو الفتح دردانه دهستانی وزیر سلطان برکیارق بر دست غلامی روسی در بیست و هشتم رجب تسعین و اربع مایه.
- 13- قتل اسکندر صوفی قزوینی که به فتوی خون نزاریّه بودند بر دست رفیقی قهستانی، در بیست و چهارم شعبان سنه احدی و اربع مایه.
- 14- قتل سنقرچه والی دهستان به شهر آمل بر دست محمّد دهستانی سنه احدی و تسعین و اربع مایه.
- 15- قتل ابو المظفر خجندی مفتی اصفهان بر دست ابو الفتح سجزی به ری فی شعبان سنة احدی و تسعین و اربع مایه.
- 16- قتل ابو الفضل بو عصام رازی بر دست عبد الله غازی عاشر شعبان سنه احدی و تسعین و اربع مایه.
- 17- قتل ابو عمید مستوفی ری بر دست رستم دماوندی در سنه اثنی و تسعین و اربع مایه.
- 18- قتل ابو جعفر مشاطی رازی مفتی ری بر دست محمّد دماوندی، فی سنة اثنی و تسعین و اربع مایه.
- 19- قتل ابو القاسم مفتی کرجی قزوینی بر دست حسن دماوندی پانزدهم محرّم سنه اثنی و تسعین و اربع مایه.
- 20- قتل ابو الحسن رئیس بیهق که به مؤخره میمون دز شده بود به دست فدائی دماوندی.
- 21- قتل سرلباری فرمطین (?) که از الموت گریخته به قزوین شد بر دست رفیقی قزوینی [در] 492.
- 22- قتل احمد نظام الملك به بغداد به دست حسین قهستانی [در] 499.
- 23- قتل عبد الرّحمن قزوینی به دست رفیقی خراسانی مهدری [در] 499.
- 24- قتل مودود امیر سام، رفیقانش بکشتند سنه خمس مایه.
- 25- قتل امیر بیکلابک سرمز به اصفهان در سرای سلطان [در] 493.
- 26- قتل ابو الفرّج قراتگین به شهر ری، سابع و عشرین رمضان سنه اثنی و تسعین و اربع مایه.
- 27- قتل فخر الملك بن نظام الملك وزیر سلطان سنجر به مقام نیشابور به دست دینمین (?) دامغانی، روز عاشورا سنه خمس و خمس مایه.
- 28- قتل ابو احمد کیسان قزوینی بر دست رفیق قهستانی با ده رفیق فی ربیع الآخر خمس و خمسين.
- 29- قتل قاضی عبد الله اصفهانی بر دست ابو العباس نقیب مشهدی، فی صفر سنة ثلث و تسعین و اربع مایه.
- 30- قتل ابو العلا دانشمند اصفهانی مفتی اصفهان در مسجد جامع [عتیق] اصفهان به دست رفیقی، [در] 495.

- 31- قتل ابو القاسم اسفزاری ملقب به سلطان العلماء و رئیس بیهق به دست محمد بیاری، در شوال سنه 495.
- 32- قتل محمشاد مقدم کرامیان در جامع نیشابور بر دست عبد الملك رازی، [در] 496.
- 33- قتل سباک جرجانی دانشمند جرجانی بر دست حسن سراج که علی علیه السلام را ناشایست گفته بود، فی جمادی الآخرة سنة [ثلث عشر و خمسمائه]
- 34- قتل ابو العلا دانشمند خادم سلطان محمد به دست محمد صیاد.
- 35- قتل امیر اسفهلار که او را اتابک مودود می‌گفتند حاکم دیاربکر و شام بر دست فدایی، جمادی الآخر سنه اثنی و تسعین و اربع مایه.
- 36- قتل تاج الملك سعدی بر دست چهار رفیق.
- 37- قتل احمد یل کردی همشیره سلطان محمد ملکشاهی بر دست عبد الملك رازی، و گویند بر دست چهار رفیق حلبی، در محرم سنه عشر و خمسمایه.
- 38- قتل منتهی علوی مفتی جرجان بر دست حسن دارانباری [در] 494.
- 39- قتل افضل الدین امیر الجیوش مصری بر دست سه رفیق حلبی، در رمضان سنه خمس عشر و خمس مایه.
- 40- قتل وزیر سمیرمی که مشهد امیر المؤمنین را غارت کرده بود.
- 41- قتل انر امیر خراسان بر دست اسفندیار دماوندی به شهر مرو، فی شوال سنه خمس عشر و خمس مایه.
- 42- قتل گرشاسف جربادقانی به دست رفیقی فدایی، فی رمضان سنه خمس عشر و خمس مایه.
- 43- قتل طغرل محلی (?) والی دامغان به دست اسفندیار دماوندی.
- 44- قتل عبد اللطیف خجندی رئیس اصحاب شافعی به دست فدایی در اصفهان.
- 45- قتل آفسنقور احمد یل پدر اتابکان مراغه به دست فدایی [در] 527.
- 46- قتل قاضی کرمان بر دست حسن سراج فدایی، فی محرم سنه ثلث و تسعین و اربع مایه.
- 47- قتل آفسنقور بر سوقی در جامع موصل بر دست فدایی.
- 48- قتل امیر زاهد خواجه سرای سلطان محمد بر دست محمد صیاد.

Sonuç

Hız. Cafer Sadık'ın ölümünden sonra ortaya çıkan İsmâîlî kavramı 11. asrın sonlarında ortaya çıkan yeni bir gürûh ile birlikte bir terör propagandasına dönüşmüş ve başta İran coğrafyası olmak üzere Irak ve Suriye'de insanlar arasında büyük korkuya neden olmuştur.

İran'ın Kum şehrinde doğan Hasan Sabbah, başlangıçta Şia mezhebinin 12 imam kolunda iken daha sonra İsmâîliyye mezhebine geçmiştir. Mısır'da Fatîmî halifesi el-Mustansır'ın yanına giden Hasan Sabbah el-Mustansır tarafından İran'da dâîlik ile görevlendirilmiştir.

1081 yılında Mısır'dan İran'a dönen Hasan Sabbah burada dini inanç açısından zayıf, sosyal ve iktisadi açıdan geri ve devlet idaresinden memnun olmayan halk arasında iyi bir propaganda yaparak saf, cahil birçok insanı tarafına çekmeyi başarmıştır. Bu daveti bazı kale kumandanları da kabul etmiştir. Bunun sonucunda İsfahan, Yezd, Kirman, Huzistan, Damgan, Esterâbâd, Alamut yöresi ve Curcan gibi yerlerde bir çok taraftarı olmuştur.

Hasan Sabbah 1090 yılında Alamut Kalesi'ni ele geçirerek Nizârî-İsmâîlî diğer isimleriyle İran İsmâîlîleri, Haşîşiler devletini meydana getirmiştir. Bu tarihten itibaren İran'ın değişik coğrafyalarında dâîleri aracılığıyla propaganda yaparak Girdkûh, Şahdiz ve İsfahan ve Kuhistan taraflarında önemli müstahkem kaleleri ele geçirmeyi başarmıştır.

Hasan Sabbah yeni bir inanç sistemi oluşturarak taraftarlarına ölmeyi ve öldürmeyi birer dini vacibe olarak kabul etmiştir. Bu insanlar ölmeyi ve öldürmeyi şeref saymışlar, bu nedenle önemli devlet adamlarının suikastlerinde korkusuzca görev almışlardır.

Cami'ü't-Tevarih, Tarih-i İsmâiliyân eserde Reşidüddin'in verdiği bilgilere göre başta Vezir Nizamülmülk olmak üzere Emir Erkuş, Emir Gümüş, Emir Sermez, Emir Bilge Beg, Emir Ünör ve Aksungur Porsukî gibi Türk kumandanlar; Ebû'l-Muzaffer Hocendî, Ebû Ca'fer Meşşâtî Râzî, Ebû'l-Kâsım, Ebû'l-Alâ Dânişmend İsfahanî, Müntehâ Alevî gibi din adamları ve çok sayıda diğer devlet görevlileri Hasan Sabbah'ın fedailerini tarafından öldürülmüştür.

İran İsmaililer'inin kurulduğu coğrafya Büyük Selçuklu Devleti egemenliği altında idi ve dolayısıyla Selçuklular ile mücadele etmeleri gerekiyordu. Aynı şekilde Selçuklu devlet adamları gelişen bu İsmâilî tehdidine karşı mücadele etmişler ancak etkin mücadele eden bazı kişiler fedailerin suikastine kurban gitmişlerdir. Bu kişilerden ilki Vezir Nizâmülmülk olmuş ve çeşitli devlet adamları, komutanlar ve din adamları da bundan nasibini almışlardır. Sultan Berkıyaruk döneminde bir takım mücadeleler oldu ise de esas mücadele Muhammed Tapar döneminde yapılmış ancak onun ölümü üzerine İsmaililer rahat bir nefes almışlardır. Sultan Sencer döneminde ise mücadele edilmek istenmiş ise de Sencer'in suikast korkusu nedeniyle bu gerçekleştirilememiştir.

KAYNAKÇA

- ATEŞ, A., (1979), *Bâtıniye, İA*, C. II, İstanbul, Ss. 339-342
- ÂYETİ, A.-M., (1383), *Tahrîr-İ Tarih-İ Vassâf* (3. Baskı), Tahran: Pejuheşgâh-İ Ulûm-İ İnsânî Ve Mütâlâât-İ Ferhengî.
- AZİMİ, (2006), *Azîmî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H.430- 538=1038/39-1143/44)*, (Çev. A. Sevim), Ankara: TTK.
- BROWN, E., (1988), *Tarih-İ Edebiyat-İ İran Ez Firdevsi Tâ Sâdi*, (Çev. G. Hüseyin & S. Efsar), C. II, Tahran.
- CÜVEYNÎ, A. A. M., (1385), *Tarih-İ Cihangüşa-Yı Cüveynî*, (Haz. M. Kazvini), C. 3, Tahran.
- CÜVEYNÎ, A. A. M., (2013), *Tarih-İ Cihangüşa*, (Çev. M. Öztürk), Ankara: TTK.
- EL-BUNDÂRÎ, K. E. İ. EL-F. B. A. B. M., (1999), *Zübdetü'n-Nusrâ Ve Nuhbetü'l-Ursâ (Irak Ve Horasan Selçukluları Tarihi)*, (Çev. K. Burslan.) (2. Baskı), Ankara: TTK.
- EL-HÜSEYİNÎ, S. E.-H. A. B. N. B. A., (1999), *Ahbârü'd-Deveti's-Selçukiyye*, (Çev. N. Lügal.) (2. Baskı), Ankara: TTK.
- ER-RAVENDÎ, M. B. A. B. S., (1999), *Râhat-Üs Sudûr Ve Âyet-Üs-Sürûr*, (Çev. A. Ateş), C. 1, Ankara: TTK.
- ES-SEYYİD, E. F., (1995), *Fâtümiler, DİA*, C. XII, İstanbul, Ss. 228-237
- ESLÂHARBÂNÎ, İ., (1374), *Kitâb-İ Gilân*, C. 1, Tahran: Gurûh-İ Pejuheşgerân-İ İran.
- FAYDA, M., (1994), *Ebû Bekir, DİA*, C. X, İstanbul, Ss. 101-108
- FAYDA, M., (2007), *Ömer, DİA*, C. XXXIV, İstanbul, Ss. 44-51.
- FIĞLALI, E. R., (1989), *Ali, DİA*, C. II, İstanbul, Ss. 371-374
- FIĞLALI, E. R., (1998), *Hüseyin, DİA*, C. XVIII, İstanbul, Ss. 518-521
- FIĞLALI, E. R., (2001), *İsnâşeriyye, DİA*, C. XXIII, İstanbul, Ss. 142-147.
- HONDMİR, G. B. H., (1362), *Habîb Es-Siyer Fi Ahbâr-İ Efrâd-İ Beşer*, (Haz. M. D. Siyâkî), C. II, Tahran.
- HONDMİR, G. B. H., (1372), *Meâsiru'l-Mülûk*, (Haz. M. H. Muhaddis.), Tahran: Resâ.
- HÜNERFER, L., (1386), *İsfahan* (4. Baskı), Tahran: Şirket-İ İntişârât-İ İlmî Ferhengî.
- İbn Haldun, A. B. M., (1984), *Tarih-İ İbn Haldun*, (Çev. A.-M. Ayeti), C. III, Tahran.
- İbn İsfendiyâr, M. B. H., (1366), *Tarih-İ Taberistân*, (Haz. A. İ. Âştîyânî) (2. Baskı), Tahran: Pedide Häver.
- İbnü'l-Adîm, (1989), *Buğyetü't-Taleb Fi Tarihi Haleb (Biyoğrafilerle Selçuklular Tarihi)*, (Çev. A. Sevim), Ankara: TTK.
- İbnü'l-Esir, E.-H. İ. A. B. M. B. M. Eş-Ş. EL-C., (1991), *El-Kâmil Fi't-Tarih*, C. 10, İstanbul: Bahar Yayınları.
- İLHAN, A., (1992), *Bâtıniyye, DİA*, C. V, İstanbul, Ss. 190-194
- Kadı Beyzâvî, N., (1382), *Nizâmü't-Tevarih*, (Ed. M. H. Muhaddis), Tahran: Bunyâd-İ Mükûfât Doktor Mahmûd Afşâr.
- KAZVİNÎ, H. M., (1387), *Tarih-İ Güzide*, (Ed. A. Nevâi), Tahran.
- LEWIS, B., (1987), *İsmâililer, İA*, C. V/II, İstanbul, Ss. 1120-1124
- LEWIS, B., (1995), *Haşîşiler, Ortaçağ İslam Dünyasında Terörizm Ve Siyaset*, (Çev. A. Aktan), İstanbul: Sebil Yayinevi.
- MA'TUFÎ, E., (1387), *Gürgân Ve Esterâbâd*, Tahran: Hurûfiye.
- MERÇİL, E., (1992), *Büveyhîler, DİA*, C. VI, İstanbul, Ss. 496-500
- ÖZ, M., (1993), *Dâi, DİA*, C. VIII, İstanbul, Ss. 420-421
- ÖZ, M., (2004), *Meşhed, DİA*, C. XXIX, İstanbul, Ss. 362-363
- ÖZ, M., (2005), *Muhammed B. Hanefiyye, DİA*, C. XXX, İstanbul, Ss. 537-539
- ÖZ, M., (2010), *Şia, DİA*, C. XXXIX, İstanbul, Ss. 111-115
- ÖZ, M., & Eş-Şek'a, M. M., (2001), *İsmâiliyye, DİA*, C. XXIII, İstanbul, Ss. 128-133
- ÖZAYDIN, A., (1990), *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara: TTK.
- ÖZAYDIN, A., (1997), *Hasan Sabbah, DİA*, C. XVI, İstanbul, Ss. 347-350
- ÖZAYDIN, A., (2007), *Nizâmülmülk, DİA*, C. XXXIII, İstanbul, Ss. 214-216
- ÖZGÜDENLİ, O. G., (2000), *İsfahan, DİA*, C. XXII, İstanbul, Ss. 497-502
- PİRNİYA, H., & Âştîyânî, A. İ., (1380), *Tarih-İ İran Ez Ağâz Tâ İnkirâz-İ Silsile-İ Kâcâriye* (9. Baskı), Tahran: Hayyâm.
- RAVENDÎ, M., (1382), *Tarih-İ İctimâ'î İran*, C. 2, Tahran.
- REŞİDÜDDİN, F. H., (1387), *Cami'ü't-Tevarih, Tarih-İ İsmâiliyân*, (Ed. M. Ruşen.), Tahran.
- RIZÂ Yİ, C., (1381), *Bircendnâme*, Tahran: Hirmend.
- SAFÂ, Z., (1378), *Tarih-İ Edebiyât Der İran* (7. Baskı), C. 2, Tahran: İntişârât-İ Firdevs.
- TAŞKIRAN, H., (2015), *Selçuklu Devletlerinde Suikastler*, İstanbul: Selenge
- TAŞKIRAN, H., (2013), *Büyük Selçuklu Devletinde Bâtınî Suikastları Ve Selçuklu Toplumunun Suikastlar Karşısındaki Tutumu, BEÜSBED*, 1, S. 2, 135-154
- YİĞİT, İ., (1995), *Emeviler, DİA*, C. XI, İstanbul, Ss. 87-104
- YİĞİT, İ., (2006), *Muhtâr Es-Sekafi, DİA*, İstanbul, C. XXXI, Ss. 54-55
- YİĞİT, İ., (2007), *Osman, DİA*, C. XXXIII, İstanbul, Ss. 438-443